

РОЗДІЛ 1. Система роботи соціального педагога інклюзивної школи

Автор: Щорс Вадим Володимирович

РОЗДІЛ 1. Система роботи соціального педагога інклюзивної школи

Для надання дітям з особливими освітніми потребами допомоги у адаптації до умов інклюзивної школи соціальний педагог закладу здійснює соціальний супровід таких дітей. Проте, питання соціального супроводу дітей знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного з них.

Завдання соціального супроводу, а також обов'язки та повноваження педагогічних працівників інклюзивного навчального закладу визначаються низкою документів, затверджених Міністерством освіти і науки України. Розглянемо ті положення нормативно-правових документів, що стосуються діяльності соціального педагога.

Соціальний педагог забезпечує соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами, сприяє взаємодії навчального закладу, сім'ї, служб у справах дітей, соціального захисту, охорони здоров'я, центрів соціальних служб для молоді, неурядових та громадських організацій з метою адаптації дитини до вимог соціального середовища і створення сприятливих умов для її розвитку.

Для цього соціальний педагог вивчає та оцінює особливості діяльності і розвитку дітей з особливими освітніми потребами, особливості взаємин дітей у класі та шкільному колективі в цілому; досліджує особливості сімейного виховання дітей (діагностична функція соціального педагога).

На основі спостережень та досліджень соціальний педагог прогнозує посилення негативних чи позитивних сторін соціальної ситуації, що впливає на розвиток особистості дитини; прогнозує результати навчально-виховного процесу з урахуванням найважливіших факторів становлення особистості (прогностична функція соціального педагога).

Відповідно до результатів діагностики соціальний педагог дає рекомендації або поради батькам, вчителям та іншим особам з питань соціального розвитку дітей; надає необхідну консультативну соціально-педагогічну допомогу дітям (консультативна функція соціального педагога).

Соціальний педагог роз'яснює дітям доцільність дотримання соціально значимих норм та правил поведінки, ведення здорового способу життя; сприяє попередженню негативних явищ в шкільному середовищі (профілактична функція соціального педагога).

Також соціальний педагог надає соціальні послуги, спрямовані на задоволення соціальних потреб дітей; здійснює соціально-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами; сприяє соціальному і професійному визначенню особистості, проводить роботу, спрямовану на відновлення фізичного стану дітей та їхніх соціальних функцій, сприяє розвитку дітей з обмеженими можливостями, поліпшенню їхнього психоемоційного стану (соціально-перетворювальна функція соціального педагога);

забезпечує дотримання норм охорони та захисту прав дітей (захисна функція соціального педагога).

У цілому ж соціальний педагог координує взаємодію усіх суб'єктів соціального виховання; сприяє організації соціально корисної діяльності дітей; формує демократичну систему взаємин в шкільному середовищі; залучає різні установи, громадські організації, творчі спілки, окремих громадян до культурно-освітньої, профілактично-виховної, спортивно-оздоровчої та інших видів роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (організаційна функція соціального педагога).

Докладніше ознайомитися з посадовими обов'язками та кваліфікаційними характеристиками соціального педагога, а також з формами документів, які він має вести, можна з тексту Наказу Міністерства освіти і науки України від 28.12.2006 № 864 «Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України».

Алгоритм діяльності соціального педагога в процесі соціального супроводу дитини з особливими освітніми потребами:

1. Ознайомлення з особою справою дитини, історією та особливістю протікання захворювання.
2. Консультація з дитиною та її батьками з метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки тощо).
3. Оцінка освітнього середовища, визначення щодо його відповідності потребам і можливостям дитини, надання пропозицій щодо внесення змін.
4. Вивчення індивідуальних особливостей дитини.
5. Участь у розробці індивідуальної програми розвитку дитини.
6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.
8. Дослідження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.
9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення до позакласної та позашкільної діяльності.
10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості дитини, здійснення відповідної індивідуальної програми її розвитку.

Докладніше про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання можна дізнатися з методичного листа Міністерства освіти і науки України від 26.07.2012 № 1/9-529 «Психологічний і соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання»

У розглянутих вище, а також деяких інших нормативно-правових документах вказано, що одним з обов'язків соціального педагога є соціально-педагогічний супровід учнів з особливими освітніми потребами. Зазвичай, соціально-педагогічним патронатом охоплюються сім'ї, в яких діти знаходяться на домашньому навчанні. У статті 22 Закону України «Про освіту» зазначено, що соціально-педагогічний супровід у системі

освіти сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї і суспільства у вихованні дітей, їх адаптації до умов соціального середовища, забезпечує консультативну допомогу батькам або особам, які їх замінюють. Проте на даний час ще не розроблено нормативно-правових документів, які б визначали порядок здійснення соціально-педагогічного патронату дітей з особливими освітніми потребами соціальним педагогом інклюзивної школи. Тому в своїх діях соціальному педагогу доцільно орієнтуватися на основні положення [інструктивного листа Міністерства освіти і науки України від 17.12.2008 р. № 1/9-811 «Про здійснення соціально-педагогічного патронату сімей»](#), в якому визначається порядок здійснення соціально-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами.

Основними завданнями соціально-педагогічного супроводу є:

- організація цілеспрямованої фахової допомоги сім'ї у вирішенні її проблем адаптації у соціумі;
- формування соціально-педагогічної компетентності сім'ї - набуття її членами соціально-педагогічних знань і навичок, достатніх для реалізації повсякденного життя;
- забезпечення всебічного розвитку дитини відповідно до її задатків, нахилів, здібностей, індивідуальних, психічних та фізичних особливостей, культурних потреб, формування в неї моральних норм та створення умов для її соціалізації;
- надання комплексної психолого-педагогічної, корекційно-розвивальної допомоги дітям, які потребують корекції фізичного та (або) розумового розвитку, тривалого лікування та реабілітації;
- допомога батькам у створенні доцільних психолого-педагогічних умов виховання дитини відповідно до її віку, індивідуальних особливостей та потреб своєчасного і всебічного розвитку.

Основними етапами діяльності соціального педагога щодо соціально-педагогічного супроводу сімей, які мають дітей з особливими освітніми потребами є: підготовчий, практичний та узагальнюючий.

Підготовчий етап включає в себе наступні складові:

соціально-педагогічна діагностика (*додаток 2*);

допомога батькам у створенні вдома розвивального середовища для дитини.

Працюючи з сім'єю, соціальний педагог намагається дати поради щодо створення в ній умов, що сприяли б появі нових взаємовідносин між дитиною і дорослими, надає батькам консультації, за необхідності організовує зустрічі з іншими спеціалістами.

Консультації батьків, які виховують дитину з особливими потребами як основа успішної взаємодії школи і сім'ї. На консультаціях батьків, які мають дітей з відхиленнями у психофізичному розвитку, обговорюються питання, з якими вони звертаються до соціального педагога перед вступом до школи. Зазвичай, розмова зводиться до вирішення таких питань:

1. Чи відбуватиметься розвиток їх дитини в процесі навчання в школі?

2. Як нормалізувати взаємовідносини між дитиною з особливими потребами і матір'ю або членами родини?

3. Чи зможе дитина з ООП спілкуватися з іншими дітьми у школі, чи не завдадуть шкоди хворій дитині інші діти і дорослі, які не мають навичок у задоволенні особливих потреб у догляді дитини та спілкуванні з нею?

4. Як формувати позитивне відношення до навчання, до однокласників, до вчителів, до вихователів школи у дитини з вадами розвитку.

Окрім відповідей на запитання важливо надати практичну допомогу сім'ям в організації медичного обстеження, ПМПК, супроводу учня в школу, якщо сім'я не в змозі самостійно вирішити ці питання.

Підсумками підготовчого етапу є чітке усвідомлення ситуації в сім'ї, розуміння її особливостей, визначення цілей і завдань допомоги, вибір методів і засобів, які доцільно застосовувати щодо розвитку дитини, її найближчого та широкого оточення для досягнення очікуваних результатів.

Практичний етап включає діагностику дітей, участь у розробці для них індивідуальних розвивальних програм, проведення просвітницької роботи з дітьми, консультації дітям та батькам.

Узагальнювальний етап полягає у здійсненні аналізу результатів, досягнутих у роботі з дитиною, та розробці відповідних рекомендацій для батьків.

Робота з батьками передбачає формування у них здорового способу життя, правової та педагогічної культури, життєвої компетентності, активної життєвої позиції, допомогу в організації змістовного сімейного і дитячого дозвілля, навчання поведінки в екстремальних ситуаціях.

Робота з дітьми передбачає їхній розвиток, виховання і навчання відповідно до вікових потреб і можливостей, особливостей світосприймання і виду провідної діяльності. Зміст роботи забезпечується цілеспрямованою підготовкою дитини до самостійного життя в соціумі.

Завданнями цього етапу є створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального), розвиток базових якостей особистості, допомога в набутті дитиною навичок практичного життя, виховання творчого ставлення до дійсності, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку. Робота також повинна бути спрямована на підтримку, збереження і розвиток здорового способу життя.

Основними формами роботи з дітьми можуть бути гра, спілкування, організація творчої діяльності тощо.

Робота з учнями передбачає врахування сучасних тенденцій розвитку стосунків між батьками і дітьми, їхніх типологій, ціннісних орієнтирів, особистісних якостей батьків і дітей, особливостей впливу сім'ї на становлення особистості дитини.